

УДК 378.147.808

*Тетяна Корольова,
Катерина Олексій*

ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Мовний матеріал, засвоєний студентами-медиками у процесі вивчення іноземної мови, є не лише засобом спілкування, а також засобом набуття професійних знань, формування мовної (дискурсивної) компетенції. Тому актуальним є питання інтенсифікації навчального процесу, що передбачає досягнення бажаних результатів за рахунок зміни якісних чинників, у першу чергу, шляхом напруження внутрішніх інтелектуальних сил особистості у процесі пізнавальної діяльності.

Останнім часом в українській лінгводидактиці дискурсивній компетенції приділено окрему увагу. До проблеми формування дискурсивної компетенції зверталися зарубіжні та вітчизняні учені (Н. Арутюнова, Н. Власенко, Н. Головіна, Ж. Горіна, Н. Єлухіна, М. Кенел, О. Кучеренко, О. Кучерява, Л. Мацько, М. Свейн, К. Сєдов, Ю. Степанов, С. Тер-Мінасова, М. Халлідєй та ін.), наголошуючи, що для побудови і розуміння дискурсу необхідними є лінгвістичні й екстралінгвістичні знання про види ситуацій, контекстів, елементи побудови дискурсів.

Таким чином, потреба у поглибленому вивченні означеної проблеми та об'єктивна значущість питання зумовили вибір мети нашої статті – обґрунтування дискурсивної компетенції майбутнього лікаря у процесі вивчення іноземної мови.

Поняття «дискурс» почало використовуватись у теорії навчання іноземних мов у 70-х рр. ХХ ст. та означало зв'язну послідовність речень або мовленнєвих актів, тобто корелювало з поняттям «текст». У сучасній педагогічній практиці дискурс визначається як «складне комунікативне явище, яке, окрім тексту, включає в себе екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту» [2, с. 211].

Так, Ж. Горіна пропонує розглядати дискурсивну компетенцію як «здатність розуміти, адекватно інтерпретувати та породжувати тексти різних типів і жанрів для досягнення комунікативного наміру суб'єкта мовлення у межах конкретної ситуації спілкування», а метою форму-

вання дискурсивної компетенції вбачає «продукцію та інтродукцію текстів з урахуванням екстралінгвістичного контексту» [3, с. 126].

О. Кучерява дискурсивну компетенцію репрезентує як одну з найважливіших структурних компонентів комунікативної компетенції (КК) мовця (у нашому випадку – майбутнього філолога). У структурі ДК (дискурсивної компетенції) виокремлюємо комплекс відповідних знань і вмінь, а саме: лінгвістичні знання про організацію дискурсу на макрорівні (схеми побудови тексту у зв'язку з мікролінгвістичними параметрами) і мікрорівні (знання семантико-синтаксичної організації різних типів дискурсу); екстралінгвістичні знання про види ситуацій, контекстів та інші елементи побудови дискурсу [5, с. 54-55].

Для основи навчання іноземних мов у медичних закладах дискурсивна компетенція є ширшою за значенням і передбачає «володіння соціокультурним регістром, який можна визначити як сукупність типових або мовленнєвих специфічних формул, комунікативних моделей або структур, апробованих спеціально і таких, що концентрують у собі мовленнєвий досвід учасників комунікації» [4, с. 121].

Ми визначаємо медичний дискурс як комунікативну діяльність у сфері спілкування «лікар – пацієнт», що є складовим елементом системи інституційних дискурсів і має як ознаки, що відрізняють його від інших типів дискурсу, так і загальні ознаки, які притаманні іншим видам дискурсу.

Медичний дискурс об'єктивно виділяється в системі інституційного дискурсу на підставі ряду ознак. Він є неоднорідним утворенням, у складі якого існує ряд жанрів, і характеризується певними соціально-рольовими, комунікативними і структурно-семантичними особливостями. Історично лікар виступав як «модифікований жрець», якому було дано право звертатися до небесних сил для зцілення хворих. Значний ступінь сугестивності медичного спілкування лікаря з пацієнтом дає підставу для зближення медичного і релігійного типів дискурсу. Лікування може бути успішною лише в тому випадку, коли пацієнт довіряє лікарю. Відповідно впродовж століть сформувалися особливі моделі мовленнєвої поведінки, органічні складові специфіки медичного дискурсу.

Конститутивними ознаками, які дозволяють об'єктивно відокремити медичний дискурс у сучасній системі інституційного дискурсу, є:

– специфічна мета спілкування, що полягає в наданні медичної допомоги;

- специфічні обставини спілкування, які відбуваються в ситуації лікарського прийому, обходу, консультації;
- наявність інституційних символів (спеціальний одяг, інструменти, особиста печатка, документація);
- статусно-рольова функція учасників спілкування.

Незважаючи на належний рівень знань із граматики, майбутні лікарі не завжди відповідним чином добирають граматичні конструкції, мовленнєві формули. Значні труднощі виникають і під час вибору стилістично виправданих лексичних засобів, оскільки у студентів майже не сформовано уявлення про системну організацію лексики. Так, використовуючи англомовні тексти професійних жанрів, таких як наукова стаття, стаття з довідника, діловий лист, фрагменти навчальних текстів, слід звернути увагу на низку конвенцій, притаманних британській медичній спільноті, наприклад, на суворі обмеження щодо вживання наказового способу, категоричності висловлювання, повного категоричного заперечення, уникання вживання слів із негативним значенням, заперечних часток, заперечних конструкцій тощо. Тому дискурсивна основа навчання іноземних мов є одним зі способів вирішення подібних проблем. Це сприяє розвитку в студентів лінгвістичної спостережливості у різних контекстах, що, у свою чергу, веде до усвідомленого сприйняття відповідних стилістичних, лексичних засобів, граматичних структур та до відповідного їх застосування при породженні текстів.

Студент-медик не повинен зазубрювати тексти, а створювати дискурси, виходячи з комунікативної мети та ситуації спілкування. Слухач повинен зорієнтуватися в обставинах і спромогтися визначити комунікативну мету того, хто говорить.

До основних засад, на яких базується формування дискурсивної компетенції майбутніх лікарів, відносяться:

1. Дискурс посідає центральне місце в системі навчання міжкультурної комунікації.
2. Навчанню має передувати відбір типів дискурсів.
3. Ознайомлення з конкретним дискурсом має базуватися на аудіо-візуальному уявленні, за допомогою якого презентується автентична комунікативна ситуація, комуніканти-представники іншої культури, їх мовна та немовна поведінка.
4. Набуття навичок творення / сприйняття дискурсу передбачає три етапи:

а) ознайомлення (вступна бесіда викладача з посиланням на комунікативну мету спілкування, представлення дискурсу, контроль розуміння, аналіз ситуації);

б) тренування (сприйняття й аналіз кількох дискурсів одного типу, вправи для закріплення мовних засобів, відтворення дискурсів);

в) практика: кероване спілкування (творення / розуміння дискурсів), вільне спілкування (творення / розуміння акту спілкування з використанням вивчених типів дискурсів на основі проблемної ситуації іншомовного культурного середовища).

У процесі дослідження з'ясовано, що важливу роль у формуванні професійної культури майбутніх лікарів на заняттях із ІМ відіграє процес формування дискурсивних знань і вмінь. Під дискурсивними знаннями і вміннями розуміють здатність здійснювати мовлення в аспекті події, пронизане екстралінгвістичними, соціокультурними, психологічними, професійними й іншими чинниками, яке супроводжується мімікою, жестами, емоційно-експресивним впливом на мовця [7].

Формування дискурсивних знань і вмінь на заняттях з ІМ у медичному ВНЗ спирається на когнітивні процеси, пов'язані з особливостями і специфікою діяльності студентів, а також професійною спрямованістю процесу навчання, яка передбачає перехід навчально-пізнавальної діяльності у професійну [1].

Варто зазначити, що володіння спеціалістами медичного профілю дискурсивними знаннями допомагає їм вибирати і використовувати адекватні мовні форми і засоби залежно від мети і ситуації спілкування, соціальних ролей учасників комунікації. Все це вимагає регулярної зміни характеру діяльності, використання комплексу інтерактивних технологій навчання (мозковий штурм, дискусія, прес-конференція, суперечка-діалог, навчальні дебати тощо), спрямованих на організацію продуктивної роботи в групі, співпрацю, узгодження інтересів тощо. У цьому відношенні необхідною є така організація навчальної діяльності студентів-медиків, яка б максимально оптимізувала їх розумову діяльність шляхом варіювання форми навчальної роботи, забезпечувала участь кожного в навчальному процесі та надавала студентам можливість використовувати власний досвід, брати на себе відповідальність за планування, реалізацію і результати навчання, висловлювати власні думки [6, с. 34-35].

Виявлено, що для формування дискурсивних знань і умінь студентів-медиків доцільно:

– ознайомлювати їх із міжкультурними особливостями вербальної та невербальної поведінки в конкретних ситуаціях (рольових іграх, проблемних комунікативних ситуаціях, при аналізі автентичних мовних аудіо- і відеоматеріалів);

– формувати дискурсивні стратегії на основі професійних концептів, властивих культурі й етиці країни, мова якої вивчається (на основі стереотипних ситуацій спілкування), тим самим розширюючи картину світу студентів і прилучаючи їх до розуміння іншої ментальності;

– практикувати мовні вміння в типових ситуаціях спілкування (наприклад, встановлення особистих контактів, написання листів, бесіди по телефону, проведення зустрічей тощо), які вимагають знань стратегій комунікативного розгортання ситуацій на когнітивному й емоційному рівнях;

– формувати професійну інтерактивну компетентність засобами професійного спілкування, професійної комунікативної взаємодії, адекватної мовленнєвої поведінки, ефективного впливу на партнера по спілкуванню, що забезпечує формування досвіду професійно орієнтованого навчання ІМ [1].

Таким чином, формування дискурсивних знань і вмінь є важливим елементом професійно-етичної культури майбутніх лікарів, оскільки вони є єдністю теоретичної і практичної готовності та здатності студентів до здійснення навчальної (навчально-професійної) діяльності та прояву активної самостійної позиції у вивченні ІМ.

Робота з формування дискурсивної компетентності спрямована на активізацію комунікативної діяльності студентів, поєднання окремих речень у зв'язні уривки дискурсу, аналіз ситуації спілкування та її компонентів, проектування спілкування, визначаючи модель побудови дискурсу та мовні засоби її реалізації, виділення лінгвістичних та екстралінгвістичних параметрів дискурсу.

Посилання:

1. *Абрамчук, О. В.* Лінгвосоціокультурні чинники у патріотичному вихованні студентів вищих технічних навчальних закладів / *О. В. Абрамчук* // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». — Х., 2004. — Вип. 5. — С. 354-368.
2. *Боднар, С. В.* Формування дискурсивної компетенції як складової комунікативної компетенції майбутніх викладачів іноземних мов / *С. В. Боднар* // Педагогічні науки : зб. наук. праць. — Херсон : Видавництво ХДУ, 2010. — Вип. 55. — С. 211-215.
3. *Горіна, Ж. Д.* Дискурсивна складова комунікативної компетенції майбутніх словесників / *Ж. Д. Горіна* // Наука і освіта. — 2007. — № 3. — С. 125-128.

4. *Костенко, В. Г.* Дискурсивна основа навчання іноземних мов та її роль у формуванні комунікативної компетенції / *В. Г. Костенко, І. В. Знаменська, І. М. Сологор* // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Досвід. Пошуки : [збірник наукових статей]. — Харків, 2008. — № 14. — С. 117-123.
5. *Кучерява, О. А.* Формування дискурсивної компетенції студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 : [у 2-х кн.] / *Оксана Анатоліївна Кучерява*. — Одеса, 2008. — 229 с.
6. *Ляховицький, М. В.* Методика преподавания иностранных языков / *М. В. Ляховицкий*. — М. : Высшая школа, 1981. — 159 с.
7. *Щукин, А. Н.* Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2000 единиц / *А. Н. Щукин*. — М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. — 746 с.

References (transliterated and translated):

1. *Abramchuk, O. V.* Linhvivosotsiokulturni chynnyky u patriotychnomu vykhovanni studentiv vyshchych tekhnichnykh navchalnykh zakladiv (Linguistic and socio-cultural factors in patriotic education of students of technical schools). // Problems and prospects of forming a national humanitarian and technical elite : Collection of scientific works. Kharkiv, 2004, Issue 5, P. 354–368 [in Ukrainian].
2. *Horina, Zh. D.* Dyskursyvna skladova komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh slovesnykiv (Discourse component of communicative competence for future language and literature teachers). // Science and Education, 2007, No 3, P. .125–128 [in Ukrainian].
3. *Kostenko, V. H., Znamenska, I. V., Solohor, I. M.* Dyskursyvna osnova navchannia inozemnykh mov ta yii rol u formuvanni komunikatyvnoi kompetentsii (Discourse foundation of foreign languages teaching and its role in the formation of communicative competence). // Teaching languages at higher educational institutions today. Intersubject ties. Experience. Finding : [Collection of scientific papers]. Kharkiv, 2008, No 14, P. 117–123 [in Ukrainian].
4. *Kucheriava, O. A.* Formuvannia dyskursyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv vyshchych navchalnykh zakladiv: dys. ... kandydata ped. nauk : 13.00.02 : [u 2-kh kn.] (Formation of discursive competence of students of philological faculties at higher schools : Ph. D. thesis in Pedagogy). Odesa, 2008, 229 p. [in Ukrainian].
5. *Liahovitskiy, M. V.* Metodika prepodavaniya inostrannyh yazykov (Methods of foreign language teaching). Moscow, 1981, 159 p. [in Russian].
6. *Shchukyn, A. N.* Lingvodidakticheskiy yentsiklopedicheskiy slovar : bolee 2000 edinits (Linguistic and Didactic Encyclopedic Dictionary : 2,000 units). Moscow, 2007, 746 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2016

Т. Корольова, К. Олексій

**Формування дискурсивної компетенції майбутніх лікарів
у процесі вивчення іноземної мови**

У статті розглянуто питання, пов'язані з методикою формування дискурсивної компетенції майбутніх лікарів при вивченні іноземної мови. Автори дослідили теоретичний і прикладний аспекти проблеми. Конкретизано поняття «дискурс», «дискурсивна компетенція» і «медичний дискурс», виділено конститутивні ознаки медичного дискурсу. Визначено роль формування дискурсивних знань і вмінь на заняттях з іноземної мови в медичному вищому навчальному закладі. Мовний матеріал, який вивчають студенти-медики на заняттях з іноземної мови, є засобом не лише спілкування, а й набуття професійних знань і формування лінгвістичної (дискурсивної) компетенції. Доведено, що формування дискурсивних знань і навичок є важливим елементом професійної й етичної культури майбутніх лікарів, тому що вони є єдністю теоретичної і практичної готовності та здатності студентів навчатися професійній діяльності та активному прояву самостійного навчання у вивченні іноземної мови.

Ключові слова: дискурс, дискурсивна компетенція, дискурсивні вміння, дискурсивні знання, медичний дискурс, професійна діяльність.

T. Koroliova, K. Oleksiy

**Formation of discourse competence of future physicians
in the studies of foreign language**

Issues related to the method of forming discursive competence of future physicians are analyzed in the article. The authors have investigated the theoretical and applied aspects. The concepts of «discourse», «discursive competence» and «medical discourse» are concretized; constitutive features of medical discourse are singled out in the article. The role of discursive formation of knowledge and skills in the studies of foreign languages is determined. The language material, learned by medical students in the process of studying a foreign language is not only a means of communication but also means of acquiring professional knowledge and formation of linguistic (discursive) competence. We believe that the formation of discursive knowledge and skills is an important element of professional and ethical culture of future doctors because they represent a unity of theoretical and practical readiness and ability of students to exercise training (teaching professional) activity and active manifestation of self-study position in the studies of foreign language.

Key words: discourse, discourse competence, discursive skills, knowledge discourse, medical discourse, professional activity.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович